

רצה א כתיב את חקותי תשמורו וגו' מה בהמתך אפילו בחי' וכו'. נספ"ק דקידושין (דף ל"ט). פירש מה שהמתך הרכננה אפילו ממ"ל דהא מונח הגוף היא אף שדך דומיא דנהמה דבר המסוים והיינו הרכננה אפילו ממ"ל לוקין עליה דבר תורה: ומ"ש והאי שדך לא תורע לאו בכלאי זרעים איירי וכו'. נראה דה"ק דלא מעלה על דעתך דשדך לא תורע מיירי מן הרכננה האילן ומן כלל זרעים דמרוויחו הוקשו להרכננה בהמה ולוקין עליהן ממ"ל דבר תורה הא לימא דהא כלל זרעים אינן אסורין ממ"ל אפילו מדכנן כדאמר בגמרא כלאי זרעים

מדי (ה"י) [בדק הבית] וכתב הרא"ש בתשובה כלל ב' (סי' ה) שנשאל על גג העשור מקורות ונסרים ומילאו עפר ונטע שם כרם אם הוא חייב בערלה והשיב דעדיף טפי מעצין נקוב וחייב בערלה ונראה מדבריו דעצין שאינו נקוב פטור מערלה אבל הרמב"ם (שם ה"ח) לא כתב כן [עד כאן]: והרמב"ם כתב שפרק י' מהלכות מעשר שני (שם) הנוטע בעץ שאינו נקוב חייב בערלה אף על פי שאינו כאלך לזרעים הרי הוא כאלך לאילנות עכ"ל. ח"ל בירושלמי (שם) הנוטע בעץ שאינו נקוב חייב בערלה רבי יוסי אומר מפני שהזרעים מתעפעפין אותו רבי יונה מפיק לישנא כלי מרס עומד בפני הזרעים נתמיהא [צח]:

אם נקובים חייב ואם לאו פטור: כז (מת) העולה מאליו בישוב חייב. ובמדבר לא שנא עולה מאליו ולא שנא נטעו אינו חייב (מת) אלא אם כן עושה טפילה כדי להביא פירותיו לישוב:

הלכות כלאי זרעים וכלאי הכרם

סימן רצה

א הרכבת האילן כתיב (ויקרא י"ט) את חקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תורע כלאים (ב) מה בהמתך אפילו בחוצה לארץ אף שדך אפילו בחוצה לארץ (ג) [א] והאי שדך לא תורע לאו בכלאי זרעים איירי (ג) שאותן אינן אסורין

כז העולה מאליו בישוב חייב וכו'. משנה (פ"א מ"ט) כתמיה נסמון העולה מאליו חייב ומפרש בירושלמי (שם ה"א) דוקא במקום ישוב אבל במקום חורשין לא וגרסין בירושלמי גפן שעלמה במקום חורשין פטורה מן הערלה אמר רבי יוסי אפילו נטעה והתניין העולה מאליו חייב חמין בשטעין במקום ישוב אמר רבי אלעזר דהא דמימא נשאניה עושה כדי טפילתה אבל אם היתה עושה כדי טפילתה חייבת ופטקין כן הרמב"ם (שם ה"ו). פירוש טפילתה כדי להטפל בהן להפילן לישוב: כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (שם) דהא דתנן העולה מאליו חייב נתמיה שיהיה זומם נרשום היחד אבל עולה מאליו נרשום הרבס פטור ועל זה אמרו בספרי (קדושים פרשה ג' אות ג') ונטעתם פרט לעולה מאליו וכן אמרו בפירוש בתוספתא (ערלה פ"א ה"ג) העולה מאליו לרביס פטור עכ"ל ולא ידעתי למה לא כתבו בתיבטו צטן:

בכ תניא (יבמות קכב) גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר של ערלה הן של נטע רכעי הן אילו נלמן שלהשפס מקחו הוא אומר וכתב רבינו ירוחם (נ"א ח"ג קעו ע"ג) דאפילו אמר מאיש פלוני לקחמים אינו נלמן: [בדק הבית] כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' אלף קסא) בשם הראב"ד דמותו למכור פירות ערלה שלא באו לעולם דאינו מוכר אלא מקום עצים ועצי ערלה שרו בהנאה. וכתב רבינו האי הא שדך חייב מחבירו ק' מדברים האסורים בהנאה כגון פירות ערלה או הקדש לא קנה דלאו מידי יהיב ליה והביא ראיה לדבר. כתב בארחות חיים (הל' ערלה סי' י"ט ע"ב) על עצי הורד כתב הראב"ד (תשובות ופסקים סי' ס"ח) שאין חוששין להם משום ערלה ולא ראינו אדם נוהר על זה לעולם ואפשר מפני שהוא ספק ערלה בחוצה לארץ שמותר ע"כ ועל הורדים תוספות כתב שחייב בערלה וכן כתב הרשב"א (ח"א סי' שי"ט) ובמקום אחר (שם סי' ס"ח) כתב הראב"ד נסתפק בזה עכ"ל. ו"ל תשובת הרשב"א (שם) ורדים מסתברא שערלה נוהג בהם כמו שנוהג בהם שביעית ומאשר חסתי עליו להתיירו לפי שצריך לבריות חקרתי ומצאתי להראב"ד שנסתפק עליו ואמר שהודע הוא הפרי קאן והעלין כמו שאינו וכו' אלא שלא ראיתי אדם נוהר בה משום ערלה ובחוצה לארץ מותר הנה לך הרב הגדול שירדע לטהר את השרץ מן התורה (סנהדרין י"ז). ואף על פי שאין דעתי קבן סומכת בכל זה להלכה לו שומעים שהוא רב מובהק וכל המחמיר עליו להביא ראיה (תוספתא סנהדרין פ"ו ה"ד) עכ"ל. כתוב עוד שם אם יש לגוי אילן של ערלה אסור ללקוט ממנו לצורך הע"א ואפילו בחנם לפי שישראל נהנה ממה שהע"א מחזיק לו טובה וגם אסור לישראל להשקות לע"א ממנו בין בשכר בין בחנם עכ"ל. אם מכר ערלה או כלאי הכרם אם דמיהם אסורים בהנאה ואם קנה בדמיהם כלים או פירות ואם קידש בדמיהם וכמה דינים אחרים בערלה וכלאי הכרם הכל ביאר רבינו ירוחם בנתיב כ"א (ח"ב קעו ע"ב) [עד כאן]:

רצה א הרכבת האילן כתיב את חקותי תשמורו וגו'. נספ"ק דקידושין (ל"ט). תנן דכלאים נוהגין אף בצומה לארך ובגמרא

דרכי משה

(ה*) וכתב עוד באורח חיים סימן של"ו (ק"א: ד"ה ואסור) בשם הרשב"א דאם אין הנקב כנגד השורש הוי כאינו נקוב וכתב עוד שם ומשמע בגמרא (שבת צ"ה:) דאם יש בו נקב כשעור שורש קטן מחשב נקוב להיות מחובר לקרקע:

פרישה

(מת) העולה מאליו בישוב חייב. דאי אפשר שלא היה מעולם תפיתם יד של אדם במקום זה דכנן שטעון לנטיעת האילן וקרי ביה ונטעתם מה שאין כן נמדנר: (מת) אלא אם כן עושה טפילה כדי להביא כו'. פירוש כדי להטפל עמו ולהביא פירות ואם גילו כל כך פירות על האילן חייב בערלה ואם לאו לא והטעם דכדי טפילה דחייב היינו משום דלוי ימחא ליה נאילן זה ונמחשבתו אחשביה והוי כליו נטע וקרי ביה ונטעתם אבל אם אינו עושה כדי טפילה אפילו אם הוא נטעו פטור דבעלה דעתו אלל כל אדם:

דרישה

רצה [א] והאי שדך לא תורע לאו בכלאי זרעים וכו'. ו"ל הרמב"ם פרק א' מהלכות כלאים (ה"א-ה"ה) הוזרע שני מיני זרעים כאחד בארץ

הנהגות והערות

[צח] כתב הרבני חמודות (שם אות י') שמלת "בתמיהא" אינו בירושלמי ולפי מה שהיה גיל ר"ח לפרש י"ל דבניחותא קאמר: [צט] צ"ע הרמב"ם כתב (שם ה"ה) ח"ל "הועולה מאליו ברשות היחיד" וכו'. וכתב המשנה ראשונה (פ"א מ"ב ר"ה הנוטע) "שמא לא היה תגירסת הרמב"ם שלפניו" ודבריו קשים דכ"ה גם בס"מ שם: [ק] לשון הרשב"א שם "דובין מתבריה ארעא או מידי במידי דאסור" וכו': קאן לשון הרשב"א שם "שהודע הוא הפרי והפרחים הם כמו עליו וכו': [קב] "דעתיה" כ"ה בדפוס בתי מהירוותיו ודלא כדפוס דיהרנפורט והדפוסים המצויים שהגירסא בהם "דעתו":

ל'ק"א
ט"ו

דבארך לא אסירי בהגאה נח"ל נמי לא גזרו בהו רבנן אלמא דלא אסירי כל עיקר נח"ל אלא בכלאי האילן שאותן נוהגין אפילו נח"ל כמו בארץ כלומר נוהגין ללקוח עליהן דבר תורה ומ"ה שינה הלשון דמעיקרא קאמר שאותן אינן אסורין נח"ל פירוש אינן אסורין כלל אפילו מדרבנן וכאן אמר שאותן נוהגין אפילו נח"ל כמו בארץ ללקוח עליהן דבר תורה וקאמר מו גמרא ואלא הכמיב שדך דמשמע שדך המיוחד לך ונח"ל לא הקנו לך מן השמים ההוא למעוטי זרעים שנח"ל

נפ"ה אמר רבי אמי אמר רבי יוסמן לוקין על הכלאים אמר ליה רבי אלעזר ב"ר יוסי אן והמתן (עלה פ"ג מ"ט) והכלאים מדברי סופרים לא קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן כדשמואל דאמר א"ת חוקייתו משמורו חוקים שחקקתים לכם בן כנר בהמתך לא מרביע כלאים שדך לא תורע כלאים מה בהמתך בהרכבה אף שדך בהרכבה ג' ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחוזה לארץ אף שדך נוהג בין בארץ בין בחוזה לארץ. ואלא הא כמיב שדך? ההוא למעוטי זרעים

בחוצה לארץ אלא בכלאי האילן שאותן נוהגין אפילו בחוצה לארץ. ודוקא במרכיב אילן באילן: ג אבל מותר לערב זרעוני אילנות הן עם זרעוני שדה ולזורעם ביחד (ד) שלא ז' אסרה תורה בחוצה

פירוש זרעים דכלאי הכרם נח"ל דאין לוקין עליהן דבר תורה דאין אסורין אלא מדרבנן דסלקא דעתך דמינא אע"ג דחובת קרקע היא וילפיניהו נק"ו מחדש דאין אסורו אסור עולם ואין אסור בהגאה לוקין עליו דבר תורה נח"ל כ"ש כלאי הכרם דאסורין אסור עולם ואסורין בהגאה קמ"ל שדך לא תורע למעוטי זרעים דכלאי הכרם נח"ל ונתבאר בחתלת סי' רצ"ו נכ"ד. וכתב החוספות לשם ד"ה לא קיי"ל כרבי יאשיה דכלאי זרעים מבי מיניס כמו מיטה ושעורה מחסיב מלקוח נא"י לדברי הכל ונח"ל מותר ואפילו מדרבנן ליכא איסורא דפרישית וע"ש:

שמואל לארץ. רב יוסף מערב ביזרי זרע. אמר ליה אמי והמתן הכלאים מדברי סופרים אמר ליה לא קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בכלאי זרעים. כלאי הכרם דבארץ אסורים בהגאה בחוזה לארץ נמי גזרו בהו רבנן. כלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהגאה בחוזה לארץ לא גזרו בהו רבנן. וכתב הרא"ש (כלאים סו"ס ה) גמלא דין כלאים עכשיו בחוזה לארץ נחלק לג' חלקים הרכבת אילן מדאורייתא כלאי הכרם מדרבנן כלאי זרעים מותר:

ב ונ"ש דוקא מרכיב וכו'. כלומר לא תימא אע"ג דהרכבת דוקא אסור ד"ח אפילו נא"י מכל מקום לפחות אסור מדרבנן לערב זרעוני אילנות אפילו נח"ל ליתא אלא דוקא במרכיב וכו' אבל מותר לערב זרעוני אילנות וכו' נח"ל שלא אסרה תורה נח"ל אלא הרכבת אילן באילן וכו' אבל לא גזרו רבנן נח"ל מערובת זרעוני אילנות וירקות מלורען ביחד מיהו נא"י והאי אסור לערב זרעוני אילנות עם זרע שדה ולורען יחד דכחכמי בסמוך (סו"ס ה) בשם החוספות לענין כלאי זרעים וה"ה לכלאי זרעוני אילנות וירקות שהרי הן דומים לענין הימר אכילה דאע"ג דאסור לורען ולקיימן מותרין באכילה כמו שנתבאר בסוף סימן זה נב"י אלא מ"ש רבינו ואסור לקיים המורכב אבל הפרי היוצא ממנו מותר ע"ש והרב ב"י כתב דרבינו לא דק דהא ממניחין והרמב"ם נא"י מיירי ואפ"ה שרו והרב פשוט הוא עכ"ל וכ"כ בש"ע (ס"ג) נסתם דמותר לערב זרעים מין בשאינו מינו ולורעם יחד ושרי ליה מאריה כי דבר פשוט הוא דאסור לערב שני מינים ולורען יחד נא"י וכן מוצא ברמב"ם פ"ה דכלאים הן היפך דברי בית יוסף ע"ש:

ג ונ"ש אב"י מותר לערב זרעוני אי"נות עם זרעוני שדה ולזורעם ביחד. כן כתב הרא"ש בהלכות כלאים (סי' ג) ונ"ל אף על גב דכלאי אילנות נפקא לן מדכתיב שדך לא תורע כלאים לא אסירי אלא הרכבת דומיא דהרכבת בהמה אבל מותר לערב זרע אילנות זה מה ולורען. וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולורעם יחד וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהלכות כלאים (ה"ו) והוא מוצא (בדק הבית) בתוספתא (כלאים פ"א ה"י) וזרעים זרעים וזרעי אילן כאחד וצריך למחוק מן בירושלמי עד ומתאחין [עד כאן:] (בירושלמי דכלאים פ' רבי יהודה אומר נוטל אדם מעה מפיטמא של תפוח ומעה מפיטמא של אבטיח ונותן למוך גומא ומתאחין ה"ו): ונ"ש רבינו שלא אסרה תורה בחוצה לארץ אלא הרכבת אי"ן באי"ן וכו'. שנראה מדבריו דבארץ ישראל אסור לערב זרעי אילנות עם זרעי שדה ולורען יחד לא דק דהא [בדק הבית] דרשה דשמואל דאף שדך בהרכבה בארץ ישראל

פרישה

(ד) שלא אסרה תורה בחוצה לארץ אלא הרכבת אי"ן באי"ן וכו'. מדברי רבינו משמע דבארץ ישראל אסור לערב זרע אילנות שרע שדה ולורען יחד ולא דק דהא המשנה והרמב"ם בארץ ישראל מיירי ואפילו הכי שרי דבר פשוט הוא. בית יוסף. ולע"ד נראה דסבר רבינו דבארץ ישראל אף שאינו נאסר משום הרכבת מכל מקום נאסר משום דלא גרע מכלאי זרעים מה שאין כן בחוזה לארץ דכלאי זרעים מותרים והמשנה והרמב"ם לא אשמעינן אלא דאין נאסר

דרישה

משום דכתיב שדך לא תורע כלאים וכו' עד כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר שדך לא תורע כלאים כיצד המרכיב אילן באילן וכו' (עכ"ל) ולמדנו מזה דבמה שכתב שדך לא תורע כלאים מיירי בין בכלאי זרעים בין בכלאי אילן אלא דהייקש כלאים דבהמה לכלאים דשדה דממנו למדין דאסור אפילו בחוצה לארץ איירי דוקא בכלאי אילנות ובהרכבתן דומיא דהרכבת בהמה ומיעוט דשדך דמשמע דוקא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ קאי אכלאי זרעים וכמו שכתב רבינו בסיומן רצ"ו וכן איתא בהדיא בגמרא סוף פרק קמא דקידושין והביאו בית יוסף והכסף משנה (ה"ה) ז"ל כדשמואל דאמר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תורע כלאים מה בהמתך בהרכבה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ אף שדך נוהג בין בארץ ישראל ובין בחוצה לארץ ואלא הא דכתיב שדך ההוא למעוטי זרעים שבחוצה לארץ עכ"ל. ונ"ל

הגהות והערות

רצה א' כ"ה ברפוסים המצויים וכ"ה בגמרא וכן הגיה בחידושי הגהות ברפוס דיהונפורט (אות א). ברפוד"ר ורפוס דיהונפורט הגירסא א"ל ר' אלעזר לר' יוסי. ובמסורת הש"ס הגיה א"ל ר' אלעזר לרב אסי דכ"ה ברא"ש וכו' בשאלתות פרשת קדושים סימן כט. ובהגהות הגר"א שם (ס"ק ב) כתיב א"ל ר"א בר' יוסי נמחק: [ב] ובגמרא שם: "שחקתי לך": [ג] ובגמרא: "אף שדך בהרכבה": [ד] הפ"ו בס"ק ב כתב על זה דבאמת כפי"ה לא החבר מיד מזה אלא בפ"א (ה"ה) כ"כ בהדיא ח"ל ומותר לזורע זרעים זרע אילן כאחד וכתב הראב"ד ע"ז ולא מיתוויר והוכיח מירושלמי

זרעים עם אילן אסור וכו'. ועיי"ש שהסיק שהטור פסק כראב"ד: הן בדפוסים שלוניקי וכת"י פריס הגירסא כאן "מותר לערב זרעוני אילנות או זרעוני אילנות עם זרעוני שדה": [ו] דברי הירושלמי כאן אינם מובאים בשלימות דשם גרסין "מתאחין ונעשין כלאים" מבורא שהם כלאים ולכן כתב הכ"י בבדק הבית שצריך למחוק קטע זה: [ז] הגר"א בכוונתו סוף ס"ק ד כתב שגירסא "שלא" היא ט"ס וצ"ל "ולא" אסרה תורה וכו'. והוא מלתא בפני עצמו וכ"ד הרא"ש. ולפי גירסא זו סרה ראתי הכ"י שכתב משמע מדבריו שכאן ישראל אסור וכו':

ג ויש איפור הרכבה וכו' עד אפילו אין עליו עפר ג' אצבעות. כ"כ הרא"ש נה' כלאים: ומ"ש ודוקא כה"ג שנקרא עליו שם [איצון] קודם שהבריכה וכו'. צפ"ו לכלאים מן המצריך את הגפן בארץ אם אין עפר ע"ג ג' טפחים לא יצא זרע עליה וכו' ומימי תלמודא להך משנה צריך לא יתפור (דף י"ט:) ודמני עלה אכל זרע את האלדדן אילן ואילן והמסופות (שם נע"ח ד"ה המצריך) הקשו לשם מ"ש על גבה מעל גדה ומירו דנלדדן אע"ג שאינו רמוק ג' טפחים מן השרשים ויונק עם הגפן ממחת הקרקע כיון דמעל הקרקע ליכא ערטמא שרי אכל על גבה דהשרשים נכנסין בתוך הגפן הוה כמרכיב זרעים ומתוך האילן לאסור וכ"כ בהגהות אשיר"י לשם (פי' ד) והיינו כהרא"ש אלא שהרא"ש הוסיף לתם טעם לחלק בכך דהיינו טעמא דעל גבה אסור טפי משום דהגפן נקרא עליו שם אילן אכל אין על השרשים שם אילן אלא מן כך וכן כך שם אילן עליו אלא שע"ג אסור לפי ששרשי הזרעים יורדין כנגדן ונכנסין בתוך הגפן וכו' ומציאו בית יוסף:

לארץ (ה) אלא הרכבת [נ ח] אילן באילן בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו בין אילן באילן שאינו מינו ואפילו עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק: ד ויש איפור הרכבה אפילו תחת הקרקע (ו) כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע אסור לזרוע עליה ירק אלא אם כן יש על גבה עפר שלשה טפחים (ו) ואפילו הבריכה בתוך דלעת (ח) או בתוך סילון של עץ יג) מפני שגורש בה והוה ליה מרכיב ירק באילן אבל הבריכה בסלע אפילו אין עליה עפר אלא שלשה אצבעות מותר: ה ודוקא כהאי גוונא שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה אבל מותר לזרוע אצל האילן אף

מיירי ואפילו הכי לא אסר אלא הרכבה דוקא. וכן [עד כאן] ממתינין [א] והרמב"ם בארץ ישראל מיירי ואפילו הכי שרו ודבר פשוט הוא [ט]: [בדק הבית] ומיהו מה שכתב וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזרעם יחד היינו שלקח אחד מהזרעים עם זרעי אילן דאילו ב' זרעים אפילו בלא זרע אילן אסרה בארץ ישראל. ודין זרע אחד עם חרצן יתבאר בסימן שאחר זה [עד כאן]: ומ"ש רבינו דבין איצון באיצון בין ירק באיצון בין ירק בירק אסור. משנה צריך קמא דכלאים (מ"ו) ו"ל הרא"ש (פי' ה) הרכבת האילן הוא המרכיב ימור של אילן זה לאילן אחר דמתן אין מציאין אילן באילן ירק בירק ולא אילן בירק ולא ירק באילן וכן כתב הרמב"ם (שם ה"ה י'): ומ"ש ואפילו עץ סרק על עץ מאכל. ירושלמי (כלאים פ"א ה"ו) מנין שאין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק נשאיתו מינו תלמוד לומר את חוקותי חשמורו יא

וכתב ר"ש (פ"א מ"ו ד"ה ירושלמי) משמע דעץ סרק אעץ סרק לא אסור מדלא חני ליה ושמא היינו טעמא כיון דעץ סרק נינהו אפילו מין נשאיתו מינו כחד מינא חשיב ואית ספרים דגרסי שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק ועל עץ מאכל עכ"ל והרא"ש (שם) כתב מותר משמע דנשאיתו מינו אסור:

ד(א) ויש איפור הרכבה אפילו תחת הקרקע גפן שהבריכה תחת הקרקע אסור וכו'. משנה פרק ז' דכלאים (מ"א) המצריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה ג' טפחים לא יצא זרע עליה אפילו הבריכה דלעת או בסילון הבריכה בסלע אף על פי שאין עפר על גבה אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה [בדק הבית] ומה שכתב [ג] סילון של חרס בירושלמי (פ"ו ה"א) הדא דתימא בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך שיהא בו ג' טפחים [עד כאן]:

ה ומ"ש ודוקא כהאי גוונא שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה וכו' ואפילו בסבירך דוקא בזמורת הגפן וכו'. כן

פרישה

ומספר יורה דעה ישן של קלף מלאמי שהאי אילן באילן אינו אלא הכי כמוז שם שלא אסרה תורה בצומה לארץ אלא הרכבה בין ירק באילן וכו' וגירסא נכונה היא: (ו) כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע. פירוש שלוקחין זמורה ומשכיבין אותה תחת הקרקע ומזיאיין ראשה מזד אחד ונעשים שם גפן: (ו) ואפילו הבריכה בתוך דלעת. פירוש בתוך דלעת יבשה שיתרוקן פנינים או בתוך סילון של חרס אפילו הכי אסור משום זרעים מפלשים עד הגפן אכל בתוך סלע קשה לא. פירוש ר"ש (פ"ו מ"א ד"ה אפילו הרכבה). מ"ו (בבבארו לעור): (ח) או בתוך סילון של חרס בספני. כן נרץ לומר כן אימא בירושלמי וכן פירשו הרמב"ם ור"ש אכל של עץ אינו מפלש הירק מוכה והוא מותר טפי מהצריך בסלע שהרי הצריך בסלע מלרץ שיהא עליו עפר ג' אצבעות והצריך עקף אילן שאינו גפן נתבאר בעמון דמותר לזרוע עליו אפילו אין עליו ג' אצבעות והוא הדין אם הצריך זמורה של גפן בתוך סילון של עץ וק"ל: (אב"ד הבריכה בסלע. דוקא בסלע שהוא קשה אכל לא נאסר שיהא רכה. בית יוסף [לקמן ד"ה גמרי דחשמי] כס

מתמת הרכבה דאם נאמר דשרי ממש לא ידענא מאי סברא יהיה זה דגרעיני זרעים אסורים בארץ ישראל לזרוע יחד וגרעיני זרעים עם גרעיני אילן יהיה מותר אפילו בארץ ישראל. ומיהו י"ל דשאינו אילנות דלא שייך בהו כלאים כל כך דכיון דגדולים הן מינכרי וכמו שכתב רש"י בפרשת בראשית (א יב) שנשאו דשאים קל וחומר בעלמא וכו' ע"ש (וכל שכן זרעים באילנות דלא משפירי כלל ואפשר לומר דמה שכתב רבינו שלא אסרה תורה בחולה לארץ וכו' לומר שאין איפור כלאים שייך בצומה לארץ רק ההרכבה אכל זרועי אילן חרעוני שדה גם רכתי פטר דארץ ישראל וצומה לארץ שרן בשתיקן ומסור. עד כאן המניה) ואף על גב דבכלאי כרם משפיר כרס שאינו דהא גם שם נאסר בהגהה מה שאין כן בכלאי זרעים והרכבה: (ה) אלא הרכבת איצון באיצון וכו'. הלשון אינו מדוקדק דהא אחר כך חזר וכתב בין אילן באילן שאינו מינו ושמא י"ל האי דקאמר אלא הרכבת אילן באילן ר"ל דלא אסרה התורה אלא הרכבה ומשום דעיקר הרכבה הוא אילן באילן נקטיה כזה הלשון ועיקר כוונתו דלא אסרה התורה אלא שם הרכבה ויותר נראה לומר דיש להגיה במקום אילן באילן אלו באלו

חדושי הגהות

רצה [א] עיין בט"ו ס"ק ב': [ב] הלשון אינו מדוקדק דהא אחר כך חזר וכתב בין אילן באילן שאינו מינו ושמא י"ל דהא דקאמר אלא הרכבת אילן באילן ר"ל דלא אסרה תורה אלא הרכבה ומשום דעיקר הרכבה הוא אילן באילן נקטיה כזה הלשון ועיקר כוונתו דלא אסרה התורה אלא שם הרכבה ויותר נראה לומר דיש להגיה במקום אילן באילן אלו באלו מורה בצומה לארץ אלא הרכבה בין ירק באילן וכו' וגירסא נכונה היא (פרישה): [ג] בבבארי חרס בית יוסף היה כמוז במקום סילון של עץ סילון של חרס וגם בפרישה כתב דכן נרץ לומר יב):

הגהות והערות

לרעת הראב"ד. ועיי"ש שסתר גם את ראיותיו של הגר"א: ין הרמב"ם והשו"ע השמיטו יירק בירק" ועיין שם בכ"ס"מ ובבבארי הגר"א (ס"ק ב) שבארו טעמם: [א] ובירושלמי שלפנינו הגירסא שונה עיי"ש: [ב] כ"ה ברמב"ם (פ"ו ה"ו) וכ"ה גם בשו"ע כאן סעי' ד. ועיין עוד בפרישה (אות ח): [ג] בבבארי שבדפ"ר פרישה הגירסא בתוך סילון של (חרס) וכו' ועיין פרישה כאן. ויש להביא ראיה לדבריו מדברי הטור שבסוף סימן רצד שכתב שם עציץ של חרס אע"פ שאינו נקוב חייב בערלה ובשל עץ רק אם נקוב חייב בערלה והטעם פירש הב"י שם ששרשים מנקבים חרס ולא מנקבים עץ:

ח) בכת"י פריס ולונדון ובדפוסו שלוניקי וואדי אל חיג'ארא הגירסא כאן "אלא הרכבה בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו בין אילן באילן שאינו מינו" וכו'. ועיין פרישה כאן. ובטור שדברפ"ר ב"י הגירסא "אלא הרכבת אילן באילן בין ירק באילן בין ירק לירק שאינו מינו בין אילן באילן שאינו מינו" וכו': [ט] וכתב ע"ז הבבארי הגר"א בס"ק ה "וח"ו לתלות טעות כזה עליו בגמ' וכו' אלא טעות סופר הוא וצ"ל ולא אסרה תורה וכו' והוא מילתא בפ"ע וכ"ד הרא"ש. והחזון איש בכלאים (פרק ג ס"ק יא) שואל על הגר"א "וצ"ע למה כיון שדעת הראב"ד (שם ה"ו) לאסור שפיר י"ל דהטור כתב רבחו"ל ודאי מותר אף

נדולאי עובר, עיין בחולין שם, דלפילו נדנרים שהשומעים חייבים מכל מקום
אם הוא לגמרי של חזירו ומכל שכן של גוי גדולי פטור, על כן ז"ע קמ"ו.

ב"י ב"ה"ז

המחנך מכללם [מנחה] בארץ ישראל בלבד וכו'. זה פשוט, והסוגרים והרב
מק"ו] דקדושה שניה קידשה
לעמיד לבוא, אף האידנא עובדים בלאו,
ואינו כדן מרומות ומעשרות דתלוי לשיטת
הר"מ [פ"א מתרומות הכ"ו] נבאח כולם,
והאידנא אין חייבים מתרומות ומעשרות,
ואף דימי עורא היו פטורים, ודינים אלו
אינם תלוים רק בקדושת הארץ, וגם האידנא
חייבים, ופשוט לא.

ב"ה"ז ג"ו [טז] וד"ה המחנך לא הביא דגם לגוי

אסור לזרוע כלאים, ודין זה
מבואר בר"מ כאן פ"א ה"ג, ועי"ש נכסף
משנה, מביא נפש הר"י קורקוס הא דאסור
לזרוע אף לגוי משום דאין קנין לגוי
להפקיע קדושה, עי"ש. וז"ע שהרי נהלכות
תרומות פ"א ה"י ונהלכות ביכורים פ"ב
הט"ו מביא הכסף משנה דשיטת רבינו דכל
זמן שהשדה ביד גוי יש קנין, רק אם חזר
ולקחה סוגר הר"מ דאין קנין, דאילו היה
קנין לגוי אף אם חזר ישראל ולקחה הימה
פטורה דהוי כינוש יחיד, [אלא ודאין] סוגר
בה דאין קנין ולא הוי כינוש יחיד, אבל כל
זמן שהוא ביד הגוי יש קנין לגוי, א"כ כיון
דיש קנין ומפקיע קדושתו למה יהיה אסור
לזרוע כלאים לגוי, דהא הוי כמו חזן לארץ
ויהיה מותר לזרוע? וז"ע, ואי"ה לקמן
[מנחה ש"ה] נאריך דינים אלו, ודין סוריא
אי דינו כארץ ישראל לכל דבר, יבואר לקמן
דיני תרומות ומעשרות.

ומצאתי נחום' במסכת עבודה זרה
ס"ג ע"ב ד"ה אין עודרין
[השני] שכתבו נדהיא דהסוגיא כמאן דאמר
אין קנין לגוי, אבל למאן דאמר יש קנין לגוי
אין כלאים נוהגת נשדה של גוי בארץ
ישראל, ואם כן ז"ע דברי הר"מ ז"ל. ונראה
דהר"מ לאו מטעם קנין ואין קנין נוגע בה,
רק שיטתו כשיטת ר"מ נחום' קידושין ל"ו
ע"ב ד"ה כל ובעבודה זרה שם ד"ה אין
עודרין [הראשון], מהירושלמי [סוף ערלה]

ופ"ק קידושין סוף ה"י ח' דערלה וכלאים נוהגין בשל גוי, וכן דעת הר"מ
נהלכות מעשר שני פ"י ה"י ט', ונראה דגוי שנטע חייב בערלה, וחזר
נחיתו מפירוש המשנה [ערלה פ"א מ"ב] עיין נכסף משנה שם נה"י,
ונחוספות יו"ט בערלה פ"א מ"ב [ד"ה והעובד כוכבים] אף דפסקינן יש
קנין מכל מקום נוהגין ערלה וכלאים בגוי, וכעת אינו יודע למה"י, ואי"ה
נאריך בה דיני תרומות ומעשרות [מנחה ש"ה].

א"ה"ה ג"ו

(טו) וי"ז אב"ל מותר לומר לגוי וכו'. כן הוא גם כן דעת הר"מ
כאן פ"א ה"ג, והראב"ד השיג עליו, ועיין נכסף משנה
דברי הר"מ סותרים, דהכא פסק האיניעיא לקולא אי אמריה באיסור לאו

שנת, וגבי סירוס פסק לחומרא עי"ש, וגם הרב המחנך [מנחה ר"א]
פסק ג"כ בסירוס להחמיר, ועיין נכסף משנה באריכות.

גוי בהרכבת
אילנות

(טו) וי"ח אב"ל כלאי האילנות וכו'. עיין ר"מ כאן פ"א ה"ו דאסור
אפילו לומר לגוי להרכיב אילנות כלאים, ועיין נכסף משנה,

והמשנה למך כתב דהטעם פשוט דגם כן
נח מצוה על הרכבת האילן כפסק הר"מ
פ"י ממלכים ה"ו, א"כ ישראל עובר על
לפני עור [עיין לעיל מצוה רמ"ד אות ד].

(י"ז) וי"ט והמרכיב אילן וכו'. כנר
כתבתי לעיל דעת

הר"מ דגם כן נח אסור להרכיב, רק דאילו
נהרג על זה.

הרכבת
ירק בירק

והרב המחנך השמיט ירק בירק דמבואר
במשנה בכלאים פ"א מ"ו דאסור,

וגם הר"מ כאן פ"א ה"י ה' השמיטו. ועיין
נכסף משנה י"ב דעת הר"מ דאילו בכלל

הרכבה ומותר נחזן לארץ, ועיין שם מה
השקפה מחולין פרק אלו טריפות ס' ע"א

וע"ב ומירוצו שם. ועיין חוס' שם ע"א ד"ה
הרכיב, דהנצי"ח גם כן נפקא מינה לכן נח,

אי אסור מטעם הרכבה ואסור גם לכן נח
או לא ומותר לכן נח, ולדעת הר"מ נראה

מדאילו נוהג בחוזה לארץ נראה דגם כן נח
אינו מזהיר על זה, דלאו בכלל הרכבה הוא.

ועיין בפני יהושע בקונטרס אחרון [מסכת
קידושין] נכסף חדש [נכסף דרך הראשון

ד"ה ופ"ה] מה שמירץ דברי הר"מ מה
שהשמיט דהרכיב שני מיני דשאים, ואין כאן
מקומו להאריך.

קודם השרשה

[כ] וד"ה, דהזרוע כלאים אינו לוקה אלא
אם כן השריש בארץ, דכל זמן

דלא השריש הרי הוא כמאן דמנחי נכדא
ולא שייך בו כלאים, וכן לענין כלאי הכרם,

עיין פסחים פרק כל שעה כ"ה ע"א ובר"מ
כמה פעמים נה"י כלאים [פ"ה ה"ג

והט"ו]. וגבי חדש ושאר ענינים, כל זמן
דלא נשרש הוי כמאן דמנחי נכדא, ואין

לוקין אלא אם כן השריש. ומכל מקום אינו
דומה ללאו שאין בו מעשה ועשה בו מעשה

נתייר מחמילה דפלפלו האחרונים [משל"מ
ביאח המקדש פ"ג הכ"א], דכאן הלוא

מתחיל חיכך [שזרע] ונגמר בהשרשה, והוי כמו הדביק פח בתנור בשנת, דאם
רודהו קודם שנאפה אינו חייב, רק אם הניח בתנור עד שנאפה חייב, כי לא

יזויר האפיייה והשרשה בלי מעשה נחמילמו וכוה אסרה המורה, ואין ענין לשם
וקל להבין. ומכל מקום אם חזר וליקטו קודם השרשה גדולי פטור, וכן לענין

לקיים כלאים כמבואר כאן נכמה ענינים ודברים פשוטים הם. ועיין לקמן מצוה
ר"ח [אות י'] לא כתבתי כן, אלא חייב חיכך בזריעה לבד, וכן האמת, ועיין

לקמן מצוה תקמ"ח [נדברי הרב המחנך נסוף המנחה] מפורש להדיא דעל
הזריעה לבד חייב. ושיעור השרשה נחמילה עיין יו"ד סי' ר"ג [נש"ך ס"ק

י'] לענין חדש, וננקודות הכסף שם מפסחים פרק מקום שנהגו ז"ה ע"א.

בשביעית סי' כ' כחילוק הכס"מ, ראה הערה קודמת.
לד) בשו"ת הרי"ם יו"ד סי' י"ט מבאר בדעת הרא"ש בתשובותיו כלל כ' סי' א', דרק לענין

תרו"מ אמרין יש קנין לגוי להפקיע הפירות מתרו"מ, אבל לענין הקרקע לא פקעה
קדושתה, ולכן אסור לזרוע כלאים בשדה גוי. ועיין שאג"א החדשות סי' ג', שו"ת בית

שלמה יו"ד ח"ב סי' קע"ו ותורת הארץ ח"ב פ"ג אות ט"ז.
לה) וראה עוד להלן מצוה רמ"ו אות ו' ומצוה רמ"ז אות י"ד.

לו) ביצועות מלכו ה"י כלאים פ"א ה"ה כתב דהרמב"ם סמך על הירושלמי כלאים פ"א
ה"ז דמשמע דפטור על הרכבת זרעים. ועיין שו"ת משכנות יעקב יו"ד סי' ס"ו ושו"ת אמרי

בינה סי' י'.
לז) ביצועות מלכו ה"י כלאים פ"א ה"ה הביא מירושלמי כלאים פ"א ה"ט שאינו חייב
בהשרשה, ומבאר דלא מיקרי עירוב אלא כשהשריש ויונקין זה מזה. והעיר על החזקן כאן
דחייב מתחיל בזריעה. ובלבד המנחה ציין לתוס' חזקן ק"ב ע"ב ד"ה ח"ב, והעיר
היא בשעת הזריעה, ועיין חז"א כלאים סי' ב' אות ד'.

כג. המיוחד לך משמע, והחיל לא הקנו לך משמים (רש"י שם ד"ה והכתוב).
כד. והוי חובת הנזף. כה. ברוב הדמוסים ליתא יכמו - לאר"י.